

A rövid kóruskantáta *Andante appassionato* zenekari bevezetője (a 4/4-es metrum ellenére) hangvételeiben, felépítésében a Psalmus Hungaricus introdukciójára emlékeztet. A kórus széles ívelésű unisono dallammal jelentkezik. Raics István fordításában:⁵

*Zengjünk mi dalt, zenészek!
És zengjen, ki álmokban él,
Szirtfokokra árván réved,
És sivár parton üldögél.
A földdel nincs semmi gondunk,
Mert társunk a sápadt hold!
A törvényt mi mozgásba hozzuk,
Régi rend ez, mindig így volt!*

A kórusszólamok szerkesztése döntő mértékben homofón. Imitációval, szabad polifóniával emeli ki azonban a zeneszerző az új világ látomását megidéző szakaszt. Előbb a két férfiszólam, majd a két női jut szerephez, hogy végül egyesüljenek és nagy unisonóban kimondják:

*Bár gúnyolnak földi nyelvek,
Az Úrtól megjön a jel!
Íme intés az emberi nemnek:
A korhadtnak pusztulni kell!*

A zenekari bevezetés felidézése vezet a záró szakaszhoz, melyben a költemény első sorai is visszatérnek, a kezdetre némiképp emlékeztető dallammal indítva, de 6/8-ban, kvart-akkord párhuzamban, hogy végül a magas szólamok halk kitartott akkordján (akárcsak a Fancy harangzengető záró szakaszában) repítsék a hallgatót az álmok világába.

Álmok, amelyeknek megvalósulásáért a muzsikusként érdemes élni...

Ittész Mihály

⁵ Köszönettel tartozom Kodály Zoltánnak és Kapronyi Teréznek, a Kodály Archivum munkatársának, hogy Raics István fordításához hozzájuthattam.

110 éve született Rajeczky Benjamin

Sokan ismerik Rajeczky Benjamin nevét, olykor más-más oldalról. Ki az nemzetközi hírű, gregoriánkutató és egyházzeneész *Rajeczkyról*, ki a népzeneudósról, ki pedig a kiváló pedagógusról tud, ki papi hivatását gyakorlóként ismerte személyesen.

Idehaza generációk nőttek fel az 1969-től három részletben kiadott, 4-4 lemezes autentikus népzenei hanglemezkivadványain, amelyeket a külföldi szakmai közönség is nagyra értékelt (az 1969-es első és 1971-es második sorozat Párizsban Gran Prix díjban részesült). Az 1980-as évek-

ben sokan nézték a középkori magyar zenetörténetet bemutató TV műsorait, s hallgathatták öreg korában is zengő hangon, szép magyar nyelven elmondott rádióelőadásait, s a vele készült riportokat. Sokan az ő furulyaiskolájából tanulták meg a hangszerjátékot, és lettek általában is művelői, vagy igényes hallgatói a klasszikus zenének, városi emberként is kedvelői a népzenenek. Jónéhányan tőle tanultak meg síelni a Mátra hasznosi oldalában, megint mások általa szerettek meg egyes idegen nyelveket, amelynek fontosságát sokan csak az 1956-os emigrációban fogták fel. Sok hálás tanítvány visszaemlékezésében olvasható, hogy ha Rajeczky Benjamin, a Budai Szent Imre Gimnázium 1926-tól 1945-ig ének- és hittanára nem tanította volna meg önzetlenül egy adott idegen nyelvre, elveszett volna a külföld tengerében. Az ő példája, útmutatása sokakat segített át a nehézségeken, s a benne lévő hit és derű adott erőt a helytálláshoz. Fontos szakmai kérdésekben mindig szavát hallató, megfontolt véleményét egyszerűen és szeretetteljesen megfogalmazó közéleti személyiség volt Rajeczky Benjamin ciszterci szerzetes, akiben szerzetesi alázatánál talán csak kötelességtudata volt erősebb. (Mondják, hogy talán nincs még egy pap, aki annyit misézett volna hajnalban még idős korában is, mint ő, nem egyszer kíségetve ezzel jóval fiatalabb papársait.) E tudós, szent ember jóságát, derűt és hittel teli életörömet sugárzott maga körül, humorral oldva az élet nehézségeit.

A nehézségekből pedig a magyar történelem következtében neki is bőven kijutott. Ferenc keresztnévvel 1901. november 11-én született Egerben. A Borsod és Heves megyei felmenőkkel rendelkező szülei az I. világháború idején költöztek Pásztóra; gépész édesapja ott kapott állást. Rajeczky az egri ciszterci gimnáziumban, majd Zirčen tanult és belépett a ciszterci rendbe. (Ekkor kapta a szerzetesi Benjamin nevet.) 1921-1926 között Ausztriában, Innsbruckban tanult az egyetem teológia és zenetudományi szakán, s művészettörténetet is hallgatott. Több nyilatkozatában elmondta, hogy azért ment ebbe a városba, mert tudomása volt az ottani pezsgő zenei életről, ő pedig a zene gyakorlati és elméleti része iránt már hazai tanulóévei alatt komoly érdeklődést mutatott. Innsbruckban énekelt a gregorián kórusban, sőt másodéves korától maga vezette azt, különböző hangszereken játszott a növendék-zenekarban és ha kellett, korrepetálta a gyengébbeket. Pappá szentelése után 1925-ben megszerezte teológiai doktori diplomáját.

1926-ban Budapestre került: a Budai Szent Imre Gimnázium hittan- és ének-zenetanára lett. Előtte ebben az iskolában is elavult módszerekkel tanítottak, unalmas anyagot. Ő egycsapásra legendásan magas szintű zenei életet teremtett. 1928-ban innsbrucki együttesét kellett volna dirigálnia Bécsben a Beethoven ünnepségen, de igazgatója nem engedte el, mondván rezesbandára van szükség, csináljon egyet és inkább azt vezényelje. Az új repertoárt éneklő kóruson kívül hamarosan vonós- és rezesbandát is létrehozott az iskolában, melyekkel az akkoriban idehaza

még teljes újdonságnak számító régi zenéket (12-13. századi kórusmuzsikát, az idehaza még nem ismert Vivaldit, Corellit) és kortárs műveket (Bartók, Kodály, Hindemith műveit) adtak elő, esetenként filharmóniai koncerteken.

Népzenei ismeretei elmélyítésére, mint diplomás tanár iratkozott be *Kodály Zoltánhoz* a Zeneakadémiára, akinek írásaira már az 1920-as évek végétől felfigyelt. Kodály a zeneszerzés tanára volt, hiszen népzene tárgyat ekkor még nem tanítottak. Rajeczky Kodálytól a műzenei ismeretanyag elsajátítása mellett mégis nagy jártasságot szerzett a népzenei stílusok világában, megismerkedett a népzene gyűjtés módszerével. Hamarosan felismerte a gyűjtés szükségességét, s egyben az egyik legkitűnőbb népzene-lejegyzővé vált, akihez később még jó nevű külföldi szakemberek is kezdőként jártak népzenei lejegyzési stúdióimokra.

Az ún. Kodály-módszer egyik megalapozója volt. 1933-tól a Magyar Énekoktatók Szövetségének főtitkáráként szélesebb körben is aktív szerepet vállalt a magyar énekoktatás megreformálásában. Kodály szellemében a zenében is művelt magyarság felneveléséért dolgozott, zenepedagógiai szemléletében egymás mellé helyezve műzenét és népzeneét, az éneket és a hangszeret. Műzenét, gregoriánt, magyar népdalt és más népek szájhagyományos zenéjét tartalmazza a *Kerényi Györggyel* közös, 1938-ban kiadott tankönyve, az *Énekes Abc* is, amely már 1943-ig tíz kiadást ért meg (az első kiadás egyetlen hónap alatt elfogyott). Az általa alapított cserkészcsapat nagy gyalogtúrákkal, sieléssel, evezéssel teli kirándulásain a gimnázium növendékei boldogan énekelték a számukra addig idegen gregorián dallamokat, népdalokat is. Azt sem sokan mondhatják el magukról a 20-as-30-as években (de még évtizedekkel később sem), hogy a legavatottabb előadóktól, maguktól a falusiaktól tanulhattak magyar népdalt, ahogyan a cserkész táborokban tehették növendékei.

Rajeczky Benjamin volt az első, aki a tanórakön a 1937-ben útjára bocsátott „Pátria” autentikus magyar népzenei hangfelvételsorozatot használta a tanításban, hogy a fiatalok idejében és hiteles előadóktól ismerhessék meg a népdalokat. Az évek alatt számos, később híressé vált növendék került ki a keze alól, hogy csak a muzsikusok közül említsünk néhányat: Járdányi Pál, Dávid Gyula, Nádas Kálmán, Rösler Endre, Geszler György, Novotny Gergely, Grabóc Miklós, Sugár Miklós, az Eckhardt fiúk és mások. Az élet legkülönbözőbb területén működő sok más jeles személyiség emlékszik rá hálával.

A népzenei gyűjtésekből 1933-tól, a zenetudományi munkákba 1940-től kapcsolódott be. Ekkor kezdte el a hazai gregorián források vizsgálatát és vetette föl a gregorián és a népzene összefüggéseinek kérdését, mely ettől kezdve a szélesebb körű középkor kutatás mellett egyik legfőbb érdeklődési területévé vált. 1945-ben az egyházi iskolák államosításával elbocsátották állásából, s ekkor 1945-50-ig Pásztón perjelként vezette a cisztercita rendházat és annak gazdaságát. Közben zenei szaktanárként to-

vábbra is működött a rend budapesti tanárképző főiskoláján, zenetörténet tanárként a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskolában, a budapesti Tudományegyetemen pedig a népzeneről tartott előadásokat, zenetörténet-tantervet és jegyzeteket állított össze a középiskolák felsőbb osztályai számára.

A szerzetesrendek feloszlása után – meglehetősen kalandosan menekül meg az ávosok éjjeli rajtaütése elől a pásztói rendházból, így nem kerül börtönbe – jó ideig a Néprajzi Múzeum Népzenei Osztályán dolgozik *Lajtha László* mellett, legtöbbször önkéntes segítőként, díjazás nélkül. Balassa Iván néprajzkutató segítségével 1950-ben a Néprajzi Múzeumba kerül, mint muzeológus. Ettől kezdve hivatalosan folytathatja a *Domokos Pál Péterrel* már megkezdett népdalgyűjtést a hazatelepített csángók és bukovinai székelyek között, illetve dolgozik néprajzkutatókkal Átányban, Felsőtárkányban, sokat gyűjt lakóhelye környékén a Mátravidéken, Balassagyarmat környékén, a Bodroghözben, Fejér-, Zala és Bihar megyében. Moldova és az említett területek mellett elsősorban a Palócföld népzenejének feltárásában jeleskedett, de kimagasló a Tápé és a Jászságban végzett egyházi népénekgyűjtése is. Népzenei lejegyzések (sokszor a fonográf felvételtől még le nem írt nem könnyen hallható és erősen díszített dallamok lekottázása), hangfelvételek készítése (utóbbi Lajthával), tanulmányok írása, kötetes kiadások népzenei és gregorián témakörben, majd a *Melodiarium Hungariae Medii Aevi*, az első hazai gregorián dallamgyűjtemény kiadásra előkészítése bőven ad feladatot számára. Középkori gregorián forrásaink feltárása mellett a középkori többszólamúságunk kérdései is foglalkoztatják már.

Közben számos népzenei tanulmányt ismertet, és kapcsolódik be egyre jobban a nemzetközi népzene-tudomány vérkeringésébe. 1960-ban Kodály igazgatóhelyettesi és osztályvezetői állást kínál fel számára az MTA Népzene-kutató Csoportjában. Ebben az intézetben többek közt a Magyar Népzene Tára V., Sirató kötetének szerkesztését bízzák rá, melyet *Kiss Lajos* kollégájával végez, melyhez azonban ő írja a nemzetközi kutatás számára is mintát adó történeti áttekintésű bevezetést. Az előtanulmányokat követően 1966-ban megjelent kötet *Pitré díjat* nyert. (Neki köszönhetően ez az első magyar és angol nyelvű könyv a sorozatban.)

1965-80-ig az International Folk Music Council (neve később International Council for Traditional Music) Választmányi Bizottságának tagja. E nemzetközi szervezetben 1968-ban a régi népzenei források kutatásával foglalkozó munkacsoportot alapít, melyet 1988-ig vezet egy osztrák kollégájával. Kodály halála után nyugdíjazásáig (1970) megbízott igazgatóként vezette a Népzene-kutató Csoport munkáját, majd annak utódintézményében (az MTA Zenetudományi Intézete) 1989-ben bekövetkezett haláláig szerződéses tudományos főmunkatársként dolgozott, elsősorban a Magyarország zenetörténete I. kötetének szerkesztésén és különböző gregorián témákon (az utóbbihoz számos kódexet kutatott fel a szomszédos országokban is). Mellette ugyancsak haláláig tanított a Zeneakadé-

mián, ahol *emeritus professzori* címet adományoztak neki. Szakbizottságok és szerkesztőbizottságok tagjaként is mindvégig hatékonyan jelen volt a tudományos magyar zeneéletben.

Kelet és Nyugat kapcsolatait történeti és nemzetközi összehasonlítás alapján vizsgáló munkáit, a népzene és a gregorián illetve ezek párhuzamait és kapcsolatait feltáró munkáit a hazai és nemzetközi kutatás megkülönböztető figyelemmel, nagy elismeréssel tartja számon. Széles látókörű, idős korában is minden új iránt nyitottan érdeklődő, az önművelést fontosnak tartó ember volt. Idős korában is Pásztórol utazott a fővárosba, hogy munkáját ellássa, ruganyos léptekkel, fiatalos lendülettel megtéve az utat lakásától a vasút állomásig és vissza. Fiatalabb munkatársait még idős korában is önzetlenül segítette. Tanítványai, tisztelői és külföldi kollégái rendszeresen felkeresték egyszerű pásztói otthonában, az alacsony mennyezetes egykori 18. századi tanítói házban, melyből ugyanakkor a nagyvilág szelleme áradt. Jóízű beszélgetések különböző idegen nyelveken a külföldiekkel, a templom meghitt csendje, kis kertje, ahol kapált, rózsáit metszette, mind hozzátartozott a lényéhez. Amennyire tájékozott volt több ezer év történelmében és a teológiában, annyira jártas volt a napi politikában, a mezőgazdaság, a régészet, művészettörténet kérdéseiben. Aki a közelébe került, az első pillanatban megnyílt előtte, erőt, bátorítást kapott tőle. Pedig távol álltak tőle a kenetteljes papi intelmek. Fiatalabb beszélgetőtársait inkább egy-egy kedélyes hátbavágással buzdította a jóra. A polihisztor „Béni bácsi”-nak mindig volt egy jó szava gyerekhez, öreghez egyaránt. Az egyszerű, tisztességes parasztemberek, akiket őszinte szeretettel vett körül, csak ritkán tudták megelőzni „Adj’ Isten!” köszönését.

Élete során különböző kitüntetésekben részesült. Ő Pásztó város első díszpolgára, Madách díjjal tüntette ki Nógrád megye, halála után pedig róla nevezték el a pásztói zeneiskolát. Gaál István filmrendező portréfilmet készített róla. Több díjban pedig már csak halála után részesült. 1990-ben posztumusz Kossuth-díjat, 2003-ban pedig posztumusz Magyar Örökség díjat kapott.

Tari Lujza

A jelen sorok írójának részletes Rajeczky életrajza megjelent: *Pásztó zenei emlékei* (Szerk. Tari Lujza), Pásztó Város Önkormányzata, Pásztó, 2007.: „Rajeczky Benjamin (O. Cist.) zenetörténész, Pásztó egykori jeles lakója.” 161-163. (Ugyane kötet bemutatja Kodály Zoltán pásztói népzene gyűjtését, közte az *Esti dal*-ban feldolgozott *Erdő mellett estelédtem* sic kezdetű népdalt is.)

Rajeczky Benjamin emléknep

2011. november 10-én bensőséges emléknep keretében emlékeztek meg Rajeczky Benjamin tisztelői Pásztón a város egykori neves lakója születésének 110. évfordulójáról. A rendezvény szakmai programját (pásztói születése és a Rajeczky családhoz kötődése okán) Tari Lujza szervezte.

A megemlékezés a nemrég felújított Szent Lőrinc Plébániatemplomban tartott misével kezdődött, melyet Dékány Árpád Sixtus zirci főapát, Ullmann Péter premontrei perjel és Kecskés Attila pásztói plébános celebrált. Ezt koszorúzás követte Rajeczky Benjaminszobrána a templom kriptájában található nyughelyénél és egykori lakóházánál.

A megemlékező előadásoknak a Teleki László Városi Könyvtár adott helyet. Sisák Imre polgármester üdvözlő szavai után elsőként Tallián Tibor, az MTA Zenetudományi Intézete igazgatójának köszöntője hangzott el, melyben elsősorban a magyar középorkutatásban előremutatóan új eredményeket felmutató egykori zenetörténészt méltatta. Őt Ullmann Péter megemlékezése követte, aki a rendszerváltás előtt néhány éven át munkatársa volt Rajeczkynek a Zenetudományi Intézetben. Meleg hangú visszaemlékezésében a ciszterci szerzetespapként is sokoldalú és mindig az emberekért élő Rajeczky Benjaminra emlékezett. Déri Balázs a Magyar Egyházzenei Társaság képviselőjeként *Egyetemesség és magyarság. Rajeczky Benjamin, a gregorián zene kutatója* című előadásában szövegelt a hazai gregorián kutatás megteremtőjéről és nemzetközi tekintetben is kimagasló